

УДК 330.34

В.В. БІЛОЦЕРКІВЕЦЬ, кандидат економічних наук, доцент
Національної металургійної академії України

РОЛЬ ДЕРЖАВИ В АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ АВАНГАРДНОЇ ЕКОНОМІКИ: ДЕМПФЕР ЧИ ПРОТАГОНІСТ?

У статті розглядаються особливості ролі держави в забезпеченні форсованого розвитку авангардної економіки.

Ключові слова: авангардна економіка, держава, саморегулювання, розвиток.

Постановка проблеми. Епоха постмодерну визначає морфологічну невід'ємність економіки та авангардної економіки, постулюючи тим самим взаємопов'язаність процесів, що відбуваються в їх межах. Проблеми, що виникають в економіці, іррадіують в авангардну економіку та, навпаки, погіршення в одних локалізаціях швидко поширюються на інші, часом призводячи до загальних і економічних, і авангардно-економічних загострень. Так, криза доткомів у 2000–2003 рр., маючи зовні авангардно-економічне забарвлення, стрімко поширилася на галузі відносно «традиційної» економіки. З іншого боку, іпотечна криза 2007–2009 рр., спочатку охопила відносно «традиційні» галузі, і лише згодом, набувши глобального виміру, поширилося на авангардну економіку, завдавши особливо болючого удару виробникам високотехнологічної продукції. Сподівання на успішне розв'язання таких викликів виключно на основі притаманних авангардній економіці внутрішніх механізмів саморегулювання стають досить примарними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На проблемі визначення ролі держави у забезпеченні розвитку інноваційної, нової та авангардної економіки сфокусували свою увагу численні видатні західні та вітчизняні науковці, зокрема: Ю. Бажал, Л. Бальцерович, Ф. фон Гайек, Е. фон Гішпел, Г. фон Крогх, Л. фон

Мізес, В. Осецький та ін. Проте питання щодо спроможності держави каталізувати процес форсованого розвитку авангардної економіки досі залишається гостро дискусійним.

Метою статті є дослідження особливостей ролі держави в активізації авангардно-економічної еволюції, її здатності виступити протагоністом оновлюючого розвитку.

Результати дослідження. Кардинальна мінімізація ролі держави, абсолютизація її екзогенності стосовно зв'язку економічної та авангардно-економічної субцілісностей має явно штучний характер, не відповідаючи реаліям сьогодення. Неможливість відсторонення держави від процесів функціонування та розвитку «традиційної» економіки апіорі виключає можливість її самоусунення від впливу на процеси еволюції авангардної економіки. Втім специфіка такого впливу має визначатися особливостями його реципієнта. Як зазначає Л. Бальцерович, «не було жодного випадку, коли держава з неринковим етатистським економічним устроєм досягала б економічного успіху», але ознакою усіх країн, де відбулось «економічне диво», була «наявність елементів економічної політики, характерної для обмеженої держави» [2]. Емпіричний досвід свідчить, що безпосереднє втручання держави у процеси становлення авангардної економіки, спроби штучного фор-

мування нових авангардно-економічних ризосом та їх коаліцій часто завершуються фіаско. Дослідження Дж. Скотта, Г.-Я. Хосперса, П. Дероше та Ф. Соте демонструють загрози та перешкоди, з якими стикається держава на шляху форсованого генерування осередків авангардної економіки на тлі старої [4; 7; 8]. Держава не тільки не є монопольним держателем інформації стосовно проривного характеру тієї чи іншої галузі науки, знань щодо хоча б найближчих змін у морфології консумаційних наборів споживачів, їх пріоритетів та динаміки ринків майбутнього, але і явно поступається приватним економічним акторам у можливостях оперативного сконцентрувати ресурси на чітко визначених фокальних точках інвазії в авангардно-економічне майбутнє та ефективно реалізувати такий прорив. Емпіричні дослідження доводять, що більшість інновацій «були стимульовані не науковими дослідженнями, а були реалізацією розв'язання проблеми високих витрат або можливості отримання більшого прибутку» [8]. Так, винайдена ще у 1655 р. парова машина почала активно застосовуватися лише тоді, коли стала «коштувати більш ніж у два рази дешевше тих коней, яких вона замінює», оскільки, стверджує Дж. Хікс, «інновації не будуть реалізовані, якщо вони не збільшують прибуток» [6]. Більш того, як правило, представники держави «погано розуміють динаміку ділового життя і перебувають надто далеко від економічного процесу, аби виявити ті сфери, де реально відкриваються сприятливі можливості» [7].

Стрімкий авангардно-економічний поступ галузі звичайно пов'язаний як з наявністю певної концентрації «неявних», «розсіяних», за Ф. фон Гайеком, знань, так і можливістю їх сприйняття, засвоєння і творчої модифікації та розвитку потенційними одержувачами, що дозволяють лише «такі інститути, як ринок» [5]. «Найбільш повне використання розсіяного знання, – зазначає Ф. фон Гайек, – досягається тільки за гнучкого розосередження можливостей розпоряджатися конкретними ресурсами між численними ін-

дивідами, спроможними на ділі вирішити питання щодо їх застосування», і неможливо зібрати таке дисперсне знання «і передати владі» [5] для ефективної координації економічної діяльності. Держава не в змозі адекватно зафіксувати, сприйняти потоки таких знань та обернути на фундаментальні основи економічного процвітання [8]. Перетворення в авангардній економіці відбуваються спонтанно; накопичені роками знання, інформація, навички, приховані бажання споживачів у певний момент знаходять втілення у нових, незнаних благах та набувають виразних контурів у конкретних нових потребах. У цьому ракурсі намагання держави штучно створювати осередки продукування авангардно-економічних товарів, генерування нових технологій та поширення нових знань виглядають дуже привабливими. Проте селективність такої політики, таргетування на розвиток конкретних, визначених як пріоритетні, високих технологій досить часто не призводить до бажаних результатів.

Усі спроби держави створити «інноваційні центри», «інкубатори ідей» тощо, здійснені у США, Канаді, Франції у 1970–1990-х рр., неодмінно завершувалися крахом [8]. Звичайно штучно сформовані під цільовою опікою держави інноваційні кластери були імітацією уже існуючих аналогів у інших країнах чи регіонах. Такими є більшість дублерів Силіконової долини – «Силіконова кашба» в Туреччині, «Силіконове узбережжя» у Норвегії, «Силіконовий польдер» у Нідерландах, «Медійна долина» в Кореї, «Силіконовий торф'яник» і «Силіконова тіщина» у Великій Британії та ряд «силіконових» утворень безпосередньо у США – відповідні «замети», «гори», «пустелі», «прерії», «ліси» тощо. Результати функціонування значної частини з них так і не справили покладених на ці кластери сподівань. Доречний скепсис викликають у фаховому середовищі і майбутні перспективи розвитку таких грандіозних штучних утворень, як заснований у 2010 р. у Російській Федерації інноваційний центр «Сколково» та запланований до відкрит-

тя у 2012–2014 рр. в Україні технопарк «Bionic Hill».

Про небезпеки, на які наражаються подібні проекти, яскраво свідчить, на думку Г.-Я. Хосперса, приклад російського Академмістечка: «У 1950-х рр. цей сибірський «наукоград» був побудований за зразком Силіконової долини майже на «пустому місці». З тих часів він багато десятиліть жалюгідно животіє» [7]. Слід зазначити, що останніми роками ситуація в цьому історично штучному осередку авангардного значно змінилася на краще. Прихід приватних інвесторів, багатомільйонні капіталовкладення в поєднанні з численною армією висококваліфікованих фахівців, низкою потужних науководослідних центрів забезпечили перетворення Академмістечка на один з провідних центрів генерування ІКТ у Російській Федерації. Але це відбулося не завдяки призначенню державою «переможців заздальгідь», а як результат дії ринкових сил. Наявність у цьому регіоні відносно дешевої висококваліфікованої робочої сили, потужних наукових центрів, що забезпечували генерацію нових знань та формування нових креативних підходів до розв'язання технічних проблем, позитивні результати інформаційної революції, зростання попиту на якісне програмне забезпечення та різноманітні гаджети як матеріальні втілення ІКТ, специфіка умов жорсткої конкурентної боротьби у глобальній економіці стали запорукою приходу приватних інвесторів та ренесансу сибірського «наукограда» уже в новій, дійсно авангардно-економічній іпостасі. Отже, на регіональному рівні навіть невелика кількість підприємств, які вдало розташованих та відповідають специфіці певного регіону, можуть стати локомотивом економічного зростання. Слідом за ними з'являться та почнуть розвиватися більш-менш споріднені підприємства. Створення першої групи виробничих суб'єктів є потужним імпульсом для розвитку економіки всього регіону, що далі сприятиме позитивним зрушенням на рівні національної економіки в цілому.

Слід зазначити, що наведені приклади дещо невдалих спроб державної підтримки, що пояснюються особливостями розвитку високотехнологічних галузей, специфікою генерації авангардно-економічних благ тощо, не постулюють необхідність тотальної відмови від державного впливу на процеси становлення, функціонування та поступу національної авангардної економіки. Натомість вони є засторогою щодо брутального втручання держави у ці процеси, не вимагаючи при цьому її повного самоусунення.

Розвиток авангардної складової національної економіки потребує обережного впливу держави, чітко вивіреного відповідно до специфіки реципієнта, створення комфортних умов для генерації нового, впровадження продуктивних та процесових інновацій, збільшення номенклатури та обсягів випуску авангардно-економічної продукції. Втім статистичні дані свідчать, що протягом останнього десятиліття в Україні відповідно до одних індикаторів авангардизації економіки спостерігається розгортання стагнаційного сценарію, а за іншими – навіть посилення регресивних тенденцій. Так, з 2000 по 2005 рр. частка підприємств, що впроваджували інновації, скоротилася на 45% – з 14,8 до 8,2%. Щоправда, за останні роки ця частка, демонструючи різновекторний рух, дещо зросла до 12,8%. Однак, виходячи з визначення авангардної економіки, можна стверджувати, що питома вага підприємств, на яких виготовлялась авангардно-економічна продукція, є значно меншою. І в розрізі обсягу продуктивних інновацій, динаміка яких більш тісно корелює з динамікою номенклатури авангардно-економічних благ національного виробництва, ситуація суттєво погіршилася. Так, якщо на початку 2000-х рр. їх кількість коливалась у діапазоні 15 323–22 847 найменувань, то на початку 2010-х вона була вже на рівні 2 408–3 238 од. За 2001–2011 рр. питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової скоротилася майже вдвічі – з 6,8 до 3,8%. Зрозуміло, що така швидкість інноваційно-модернізаційних процесів

викликає певний сумнів щодо можливості форсованого зростання в українській економіці питомої ваги авангардної, а отже, перехід до сучасного варіанта нової економіки, що потребує глибоких структурних трансформацій, інтенсифікації застосування нових інформаційних та комунікаційних технологій, дещо затримується.

Можна констатувати, що роль держави у безпосередньому забезпеченні інноваційного розвитку останніми роками залишається мінімальною. Частка промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю за рахунок державного, місцевих бюджетів та позабюджетних фондів, коливалася протягом 2000–2010 рр. на рівні 2–4%. На державу припадало лише від 2,4% у 2000 р. до 1,2% у 2010 р. загального обсягу фінансування інноваційної діяльності. Ще гіршою ситуація була у розрізі високотехнологічних виробництв – у 2010 р. питома вага державного фінансування у них склала лише 1,1% [3]. Втім така позиція держави у ракурсі постулатів необхідності обмеженого втручання у процеси становлення, функціонування та розвитку авангардної економіки виглядає цілком доречною. Але крах «дирижистської догми» у 1980-х рр. не означає, що свідоме послаблення ролі держави за цим напрямом дозволить отримати однозначно позитивні результати, що приватні інвестори візьмуть на себе весь тягар реалізації інноваційних проектів, фінансування НДР тощо. Слід враховувати особливості цивілізаційної культурної матриці, властивої Україні, для якої притаманні слабкий індивідуалізм та неготовність до ризику. Отже, сподівання на авангардно-економічний активізм приватних інвесторів, спроможність їх замінити держави на проривних напрямках інноваційного розвитку в умовах України викликає доречний сумнів.

Держава має відігравати важливу роль у забезпеченні авангардно-економічного поступу в Україні, створюючи комфортний інноваційно-інвестиційний клімат для певних виробництв, ринків, потенціал еволюції яких у новоекономічному ви-

мірі видається перспективним. Поява ж у цих локалізаціях авангардно-економічних ризом, генерація ризосом та утворення їх коаліцій має відбуватися вже на базі притаманних авангардній економіці як автопоетичній субцілісності механізмів самоорганізації. Внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування суб'єктів індустрії програмної продукції є позитивним прикладом дій держави у цьому напрямі. Реалізація подібних заходів має забезпечити посилення в Україні позиції сучасного варіанта авангардної економіки. Втім цього буде явно недостатньо для досягнення технологічного паритету з країнами «золотого мільярда». Фокусування зусиль на форсованому розвитку національного ІКТ-виробництва, концентрація державою та приватними інвесторами ресурсів у генеруванні софтверних і хардверних продуктів, безперечно, є позитивом, але авангардно-економічне піднесення матиме тимчасовий характер, Україна залишатиметься на периферії світової економіки, а національний варіант авангардної економіки матиме статус застарілого, перебуваючи далеко від фронту авангардно-економічного поступу. Лише випереджаюче опанування технологій «майбутнього шостого соціально-технологічного укладу може дати Україні шанс наздогнати розвинуті країни у XXI ст.» [1].

Висновки. Тільки ефективна реалізація державою комплексу заходів стосовно створення відповідних умов для розвитку підприємств, що спеціалізуються на генерації, впровадженні та застосуванні біотехнологій, виготовленні інноваційної біотехнологічної продукції, сприятимуть формуванню перспективного національного варіанта авангардної економіки, стаючи запорукою можливого авангардно-економічного лідерства України.

Список використаної літератури

1. Бажал Ю.М. Теорія соціально-технологічного укладу і сучасне державне антикризове управління / Ю.М. Бажал // Формування ринкової економіки:

зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2010. – С. 13–15.

2. Бальцерович Л. Навстречу ограниченному государству: пер. с англ. / Л. Бальцерович. – М.: Новое издательство, 2007. – 92 с.

3. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2010 р. Статистичний збірник. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2011. – 282 с.

4. Скотт Дж. Благими намерениями государства: пер. с англ. / Дж. Скотт. – М.: Университетская книга, 2005. – 568 с.

5. Хайек Ф.А. фон. Пагубная самоуверенность. Ошибки социализма: пер. с англ. / Ф.А. фон Хайек. – М.: Новости, Gatallaxy, 1992. – 304 с.

6. Хикс Дж. Теория экономической истории: пер. с англ. / Дж. Хикс. – М.: ИП «Журнал Вопросы экономики», 2003. – 224 с.

7. Хосперс Г.-Я. Новая Кремниевая долина? Географические кластеры и политика государства [Электронный ресурс] / Г.-Я. Хосперс, П. Дероше, Ф. Соте. – Режим доступа: <http://www.inliberty.ru/library/study/2828/>

8. Desrochers P. Cluster-Based Economic Strategy, Facilitation Policy and the Market Process / P. Desrochers, F. Sautet. – The Review of Austrian Economics. – 2004. – Vol. 17. – № 2–3. – P. 233–245.

В статье рассматриваются особенности роли государства в обеспечении форсированного развития авангардной экономики.

Ключевые слова: *авангардная экономика, государство, саморегулирование, развитие.*

In the article the features of role of the state in providing of the forced development of avanguard economy are examined.

Key words: *the avanguard economy, state, self-regulation, development.*

Надійшло до редакції 15.02.2013.